

Poduzetnički poriv nastavnika osnovnih škola u Republici Hrvatskoj

Dijana Vican, Odjel za pedagogiju, SVEUČILIŠTE U ZADRU, M. Pavlinovića bb, 23000 ZADAR, RH, Telefon: +385 (0)23 200 612, E-mail: dvican@unizd.hr

Sažetak

Poduzetnička kompetencija kod djece i učenika najefikasnije se razvija na razini predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. Ona je zahtjev suvremenih nacionalnih kurikuluma zemalja EU, ali i temeljni cilj Nacionalnog okvirnog kurikuluma u RH. Ostvarenje ovog suvremenog odgojno-obrazovnog zahtjeva ovisi, među inim, o osobnoj percepciji nastavnika o usmjerenosti prema inovativnosti, stvaralaštvu, želji za uspjehom, novim odgovorima na nove izazove, novim načinima rješavanja problema. Ova su obilježja sastavnice poduzetničkog poriva pod kojim se podrazumijeva skup osobina koje pokreću osobu na poduzetno i inovativno djelovanje.

Polazeći od pretpostavke da će nastavnici koji sebe percipiraju kao osobe s poduzetničkim porivom, efikasnije ostvarivati razvoj poduzetničke kompetencije kod učenika, proveli smo empirijsko istraživanje na uzorku od 466 predmetnih nastavnika u 23 osnovne škole u Republici Hrvatskoj. Cilj je istraživanja otkriti i razmotriti one dimenzije poduzetničkog poriva koje su se pokazale značajnima na upitniku formiranome u skali s 42 tvrdnje strukturirane u pet podskala koje ukazuju na pet dimenzija poduzetničkog poriva osnovnoškolskih nastavnika. Primjenom deskriptivne statistike u radu se interpretiraju rezultati s obzirom na temeljne varijable ispitanika (spol, radni staž i nastavni predmet). Posebno se razmatraju tri dimenzije poduzetničkog poriva osnovnoškolskih nastavnika s pedagoškog gledišta, a to su usmjerenost prema inovativnosti i proaktivnosti, samopoštovanje i usmjerenost prema postignuću.

Ključne riječi: *poduzetnička kompetencija kao temeljna kompetencija, poduzetnički poriv nastavnika, poduzetno i inovativno djelovanje nastavnika, poduzetništvo*

1. Poduzetništvo u kontekstu formalnog odgoja i obrazovanja

Republika Hrvatska konkretizirala je obrazovne promjene u Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2008.), prihvaćajući razvoj temeljnih kompetencija na predškolskoj, osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini. Time je prihvatila razvoj ključnih kompetencija kod djece i učenika, a time i poduzetničku kompetenciju kao jednu od osam ključnih kompetencija (Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning, 2006).

Poučavanje o poduzetništvu i razvoj poduzetničke kompetencije kod učenika pretpostavlja osposobljene i obrazovane neposredne nositelje odgojno-obrazovnog rada, prvenstveno nastavnike¹, jer je ostvarenje promjena prvenstveno u njihovim rukama. Stoga se u istraživačkom prostoru obrazovnih znanosti postavlja niz pitanja vezanih za nastavnike na koji način učitelji i nastavnici potiču razvoj poduzetnosti učenika i kako procjenjuju poduzetničke osobine i ponašanje učeni-

¹ Izrazi koji se u ovom članku koriste za osobe u muškom rodu su neutralni i odnose se na muške i ženske osobe.

ka, koliko su današnji nastavnici spremni provoditi razvoj poduzetničkih kompetencija te koje su potrebe nastavnika i učenika te drugih sudionika u obrazovanju glede razvoja poduzetničke kompetencije (Baranović, Štibrić, Domović, 2007.; Jokić i sur. 2007). Inozemni istraživački korpus je opsežan pa izdvajamo određene istraživačke probleme koji se odnose na nastavnike. Provjeravan je kompetencijski model i elementi poduzetničkog ponašanja strukovnih nastavnika. Van Dam, Schipper, Runhaar, 2009.; Seikkula-Leino i sur .(2009.) ispitivali su na koje sve načine nastavnici implementiraju odgoj i obrazovanje za poduzetništvo u nastavnom radu. Stvaranje poduzetničke kulture i mijenjanje sveukupne kulture rada očekuje se pretežito na razini strukovnog obrazovanja (Towards Entrepreneurial Culture for the Twenty-first Century, 2006). U međunarodnu studiju koja je obuhvatila istraživanje o pripremi budućih nastavnika tijekom inicijalnog obrazovanja za poduzetničko obrazovanje u deset zemalja (Mapping of teachers preparation for entrepreneurship education, 2011), uključena je i Hrvatska. Rezultati ukazuju da je pripremanje budućih nastavnika za provođenje poduzetničkog obrazovanja relativno slabo zastupljeno u studijskim programima. Najnovija studija Europske komisije bavi se inicijalnim obrazovanjem i osposobljavanjem nastavnika te drugim načinima potpore nastavnicima u provođenju poduzetničkog obrazovanja na međunarodnoj razini (Entrepreneurship Education: Enabling Teachers as a Critical Success Factor, 2011).

Ocjenjujući da je za efikasno provođenje poduzetničkog obrazovanja relevantna i percepcija samih nastavnika o njihovoj poduzetničkoj kompetenciji, odnosno želja, htjenje i volja neposrednih nositelja obrazovnog rada za poučavanjem poduzetništva i razvojem poduzetničke kompetencije, istraživanje smo usmjerili na osobnu procjenu nastavnika o njihovom poduzetničkom porivu. Pod poduzetničkim porivom podrazumijeva se osobna želja, preferiranje i volja osobe za poduzetan i proaktivan rad, korištenje i stvaranje prilika, inovativno djelovanje, stvaralaštvo, samoefikasnost i druge odlike osobnosti (Florin, Karri i Rossiter, 2007.).

U istraživanju se pošlo od pretpostavke da je osobna percepcija nastavnika o poduzetničkom porivu bitna zato što otkriva poduzetnički duh u školskom ambijentu, odražava prihvaćanje reformskih promjena u sustavu obrazovanja, spremnost osobnog ulaganja u promjene, daje pretpostavke za procjenu i stvaranje poduzetničke kulture. Istovremeno, daje smjernice za daljnje korake u primjeni poduzetničkog obrazovanja.

2. Cilj istraživanja

Temeljni cilj istraživanja bio je utvrditi stupanj osobne procjene poduzetničkog poriva nastavnika u odgojno-obrazovnom, školskom i nastavnom radu u osnovnim školama i to kroz pet dimenzija koje čine strukturnu cjelinu poduzetničkog poriva: a) usmjerenost prema inovativnosti, b) usmjerenost prema proaktivnosti, c) samopoštovanje, d) usmjerenost prema postignuću i e) nekonformističko ponašanje.

U svrhu ovoga rada operacionalizirali smo tri zadatka istraživanja:

- utvrditi razine dimenzija poduzetničkog poriva koje nastavnici osobno najviše, odnosno najmanje procjenjuju
- razmotriti svaku dimenziju kroz frekventnost ponuđenih tvrdnji, odnosno čestica sadržanih u skali upitnika
- razmotriti sličnosti i razlike osobne procjene poduzetničkog poriva nastavnika s obzirom na spol, radni staž u školi, nastavni predmet, odnosno odgojno-obrazovno područje

3. Uzorak, metoda i instrument istraživanja

Empirijski dio istraživačkog projekta proveden je 2011. godine na uzorku od 466 predmetnih nastavnika iz 23 osnovne škole u 6 regija RH : 1) Zagreb, 2) Sjeverna Hrvatska, 3) Slavonija, 4) Lika i Banovina, 5) Istra, Primorje i Gorska Hrvatska i 6) Dalmacija, a potom prema slučajnom odabiru škola, vodeći računa o prosječnom broju učenika u školi.

U istraživanju je primijenjen upitnik sa skalom poduzetničkog poriva, koji su konstruirali J. Florin, R. Karri i N. Rossiter (2007). Upitnik je sastavljen od 42 tvrdnje podijeljene u pet podskala koje su prilagođene poslovima nastavnika u osnovnoj školi. Podskale sa skupom tvrdnji predstavljaju sadržajne dimenzije poduzetničkog poriva nastavnika u nastavnim, školskim i odgojno-obrazovnim aktivnostima. Zadatak ispitanika bio je da na ljestvici od pet stupnjeva označe stupanj slaganja s navedenom tvrdnjom (najmanji broj označava potpuno neslaganje, a najveći potpuno slaganje).

U istraživanju je sudjelovalo 466 nastavnika predmetne nastave, od toga 22,10% muškaraca i 77,90% žena. Prema odgojno-obrazovnim područjima obuhvaćeno je 32,19% nastavnika iz jezično-komunikacijskog, 13,09% iz matematičkog, 20,17% iz prirodoslovnog, 7,73% iz tehničkog i informatičkog, 13,95% iz društveno-humanističkog, 7,51% iz umjetničkog i 5,36% iz tjelesnog i zdravstvenog područja. Od ukupnog broja ispitanika 24,46% ima do 5 godina radnog staža, 20,82% nastavnika se nalazi u rasponu od 6 - 10 godina radnog staža, 23,39% steklo je između 11 i 20 godina radnog staža, 11,37% se nalazi u rasponu 21 - 30 godina i 19,96% ostvarilo je više od 30 godina radnog staža.

4. Rezultati istraživanja – interpretacija i diskusija

Osobna procjena nastavnika osnovnih škola o njihovom poduzetničkom porivu analizirana je kroz čestice koje odražavaju dimenzije poduzetničkog poriva. Faktorskom analizom poduzetničkog poriva nastavnika ekstrahirane su tri dimenzije. To su: usmjerenost prema proaktivnom ponašanju i sklonost inovacijama, samopoštovanje i usmjerenost prema postignuću (tablica 1.).

Tablica 1.: Prosječni i ukupni rezultat prema dimenzijama skale poduzetničkog poriva

	Prosječni rezultat*	
	M	SD
Usmjerenost prema inovativnosti i proaktivnosti	3,842	0,475
Samopoštovanje	3,890	0,656
Usmjerenost prema postignuću	4,211	0,393

M - prosječni rezultat (aritmetička sredina); SD - standardna devijacija

Rezultati ukazuju na izrazito pozitivnu percepciju dimenzija poduzetničkog poriva kod nastavnika. Iz navedene tablice razvidno je da je najviši prosječni rezultat, u intervalu od 1 do 5, ostvaren na dimenziji usmjerenosti prema postignuću (M=4,21), zatim na usmjerenosti prema inovativnosti i proaktivnosti (M=3,84; SD=0,475), te samopoštovanju (M=3,89; SD=0,656). Na prvoj je dimenziji zabilježeno najmanje prosječno odstupanje rezultata (SD=0,39), što pokazuje da su nastavni-

ci relativno homogeni u samoprocjenama, odnosno da najviše procjenjuju osobnu usmjerenost prema postignuću. Na dimenziji samopoštovanja otkrivamo i najviše raspršenje rezultata koje ukazuje na određenu heterogenost samoprocjena nastavnika.

4.1. Usmjerenost nastavnika prema proaktivnosti i inovativnosti

Dimenziju proaktivnosti i sklonost inovacijama nastavnika razmatrali smo kroz frekvenciju čestica koje određuju proaktivno i inovativno ponašanje. Značajno veliki broj nastavnika (85,63%) vjeruje da je važno neprestano težiti novim načinima ostvarivanja zadaća; 85,41% nastavnika smatra da mogu prepoznati dobru priliku za sebe; 85,2% procjenjuje sebe kao osobu koje se uvijek trudi pronaći nove načine za unaprjeđivanje vlastitog života; 84,34% nastavnika ocjenjuje da ništa nije tako uzbudljivo kao provođenje vlastitih ideja u djelo. 80,9% ispitanika smatra da pretežito ili posve uživa kada nešto može napraviti na drugačiji, neuobičajen način.

Zanimljive su visoke procjene nastavnika i u drugim česticama koje odražavaju dimenziju proaktivnosti i inovativnosti. 76,4% nastavnika se posve ili pretežito raduje kada ima mogućnost pristupiti zadatku na neuobičajen način, 75,11% ih je svjesno da je za uspjeh ponekad potrebno raditi stvari na način koji se na prvi pogled može činiti neobičnim, a 73,39% ispitanika ocjenjuje da im je užitak pronaći dobra rješenja za probleme koje još nitko nije riješio.

Analizom varijance utvrđena je statistički značajna razlika na dimenziji inovativnosti i proaktivnosti nastavnika u odnosu na radni staž ($F=3,13$; $p=0,01$). U *post hoc* analizi, primjenom Fisherovog testa utvrđeno je da nastavnici s više od 30 godina radnog staža ($M=3,980$; $SD=0,440$) imaju statistički značajno viši rezultat procjene osobne inovativnosti i proaktivnosti od ostalih nastavnika.

Razlika u procjenama inovativnosti i proaktivnosti utvrđena je i u odnosu na nastavni predmet ($F=1,95$; $p=0,02$). *Post hoc* analizom utvrđeno je da nastavnici likovne kulture ($M=4,089$; $SD=0,392$), prirode ($M=4,089$; $SD=0,523$) i tehničke kulture ($M=4,181$; $SD=0,550$) iskazuju višu usmjerenost prema inovativnom i proaktivnom ponašanju od nastavnika koji predaju druge nastavne predmete.

4.2. Samopoštovanje nastavnika

Samopoštovanje kao odlika osobnosti prepoznaje se kroz osjećaj vrijednosti sebe u odnosu na druge u svom okruženju, zadovoljstvom u radu, ustrajavanjem na zahtjevnom zadatku, divljenjem pred kolegama, osjećajem sigurnosti u društvu uspješnih osoba, neopterećenošću što drugi misle o njemu.

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da 84,97% nastavnika ocjenjuje sebe vrlo ustrajnim jer nikada ne odustaju od rješavanja zahtjevnog zadatka. 84,55% nastavnika ne osjeća se manje vrijednim u odnosu na kolege. Dvije trećine nastavnika (74,47%) su pretežito često ili posve često zadovoljni kvalitetom svog rada, a tek nešto manje (70,17%) ih rješava probleme ne provodeći vrijeme u traženju pomoći od drugih. Analiza varijance nije pokazala značajnu razliku od odnosu na temeljne varijable.

4.3. Usmjerenost nastavnika na uspjeh i postignuće

Usmjerenost nastavnika na uspjeh i postignuće jest odlika osobnosti koja se manifestira kroz težnju za što boljim i temeljitijim izvršavanjem zadatka, ponosom na svoja radna postignuća, prepoznavanjem svojih slabosti i nedostataka, iskorištavanjem pruženih prilika, dobrim osjećajem nakon obavljenog posla, vjerovanjem da je planiranje budućnosti preduvjet uspjeha. Najveći broj nastavnika (94,85%) pro-

cjenjuje da se osjeća dobro kada se potruži izvršiti radni zadatak, a 93,56% nastavnika misli da je važno prepoznati svoje slabosti ili nedostatke. Procjena ulaganja napora uočena je kod značajnog broja ispitanika (87,98%) kao i procjena da svaki zadatak izvršavaju što je moguće temeljitije. 74,9% nastavnika procjenjuje da daje sve od sebe kako bi iskoristili svaku pruženu priliku.

Na dimenziji usmjerenosti prema postignuću i uspjehu primjenom jednosmjerne analize varijance utvrđena je statistička značajna razlika u odnosu na spol ($F=5,29$; $p=0,02$), te radni staž ispitanika ($F=3,79$; $p=0,00$). Post hoc analizom provjeren je smjer razlike u odnosu na spol ispitanika, koji ukazuje da su nastavnice više usmjerene prema postignuću ($M=4,233$; $SD=0,362$) od nastavnika ($M=4,133$; $SD=0,482$). Što se tiče razlike u procjeni usmjerenosti prema postignuću, post hoc analizom smo utvrdili da nastavnici s više od 30 godina radnog staža iskazuju statistički značajno veću usmjerenost prema postignuću ($M=4,306$; $SD=0,321$).

Rezultati prethodno razmotrenih triju dimenzija, međutim, dobivaju drugu sliku kada pogledamo samoprocjene ispitanika s obzirom na konformističko ponašanje. Naime, polovica nastavnika (50,2%) još uvijek postavlja pitanja ili je indiferentna glede uobičajenih pravila rada u školi, a više od trećine nastavnika (37,99%) vjeruje da je poštivanje pravila preduvjet uspjeha.

5. Zaključak

Prema rezultatima istraživanja osobne procjene nastavnika uočava se da značajno veliki broj nastavnika vrlo visoko procjenjuje svoj poduzetnički poriv, a osobito kroz tri dimenzije – usmjerenost prema proaktivnosti i inovativnosti, samopoštovanje, te usmjerenost prema postignuću. S obzirom da nastavnici odgovaraju iz perspektive svog nastavnog predmeta, visoke samoprocjene rezultata o samopoštovanju ne iznenađuju. U provođenju promjena u obrazovni sustav i očekivanju da će upravo nastavnici najučinkovitije ozbiljiti reformske aktivnosti ovaj pozitivni efekt valja uzeti u obzir.

Međutim, ovaj rezultat ne potvrđuje postojanje i razinu znanja, vještina i sposobnosti nastavnika za provođenje učinkovitog poduzetničkog obrazovanja. Pretpostavlja se da značajno visoka samoprocjena nastavnika o poduzetničkom porivu proizlazi iz perspektive i razine odgovornosti iz nastavnoga predmeta koji nastavnik realizira, a ne poduzetništva kao interdisciplinarnog sadržaja.

Rezultati konformističkog ponašanja nastavnika ukazuju na nedostatak onoga što je pokretač stvaranja poduzetništva kao društvene i obrazovne vrijednosti, a to je poduzetnički duh. Za pretpostaviti je da ustrajavanje na centraliziranom sustavu obrazovanja utječe na unutarne nadahnuće nastavnika. Poduzetništvo i poduzetničko obrazovanje pretpostavljaju veću autonomiju škole. S njome bi, vjerojatno, došle do izražaja odlike osobnosti nastavnika koje bi potkrijepile istinsko ozbiljenje poduzetništva, kao što su traženje novih mogućnosti i prilika, mijenjanje načina rada s pravilima i obimnim propisima (administrativni stil) u poduzetničko upravljanje, spremnost za preuzimanje vođenja i aktivniji pristup u rješavanju problema (umjesto čekanja odluka iz Ministarstva).

Entrepreneurial Drive In Elementary School Teachers In Croatia

Abstract

Entrepreneurial competence among children and pupils is most efficiently developed at the level of preschool, elementary and secondary education. It is a requirement of the contemporary national curricula of EU countries and also the fundamental objective of the national framework curriculum in Croatia. The realization of this modern educational requirement depends, among other things, upon teachers' personal perception towards the orientation of innovation, creativity, desire to succeed, new answers to new challenges, new methods of solving problems. These characteristics are components of the entrepreneurial drive which includes the set of traits responsible in motivating a person towards entrepreneurial and innovative activity.

Starting from the assumption that teachers who perceive themselves as persons having an entrepreneurial drive can more efficiently pursue the development of entrepreneurial competencies among students, we conducted an empirical study on a sample of 466 subject teachers in 23 elementary schools in Croatia. The survey aimed to discover and discuss those dimensions of the entrepreneurial drive which appeared to be most significant on the questionnaire which was created as a scale with 42 statements structured into five subscales. This indicated the five dimensions of entrepreneurial drive of the elementary school teachers. Using descriptive statistics in this procedure, the results were interpreted with respect to the fundamental variables of the respondents (gender, tenure and teaching subject). Special attention was given to the three dimensions of entrepreneurial drive in elementary school teachers from a pedagogical standpoint, and that was the focus towards innovation and proactivity along with self-esteem and the orientation towards achievement.

Key words: *entrepreneurial competencies as core competencies, entrepreneurial drive in teachers, enterprising and innovative work of teachers, entrepreneurship*

Literatura

1. Baranović, B., Štibrić, M., Domović, V. (2007) Obrazovanje za poduzetnost – perspektiva osnovnoškolskih učitelja i nastavnika. *Sociologija i prostor*, 45 177-178 (3-4): 339-360.
2. Entrepreneurship Education: Enabling Teachers as a Critical Success Factor“. A Report on Teacher Education and Training to prepare teachers for the challenge of entrepreneurship education. Final Report. November 2011. Bruxelles, European Commission
3. Florin, J., Karri, R. i Rossiter, N. (2007). Fostering Entrepreneurial Drive in Business Education: An Attitudinal Approach, *Journal of Management Education*, <http://jme.sagepub.com/content/31/1/17> (Sačuvano 23. 9. 2010.)
4. Jokić, B. (2007) (ur.). Ključne kompetencije “učiti kako učiti” i “poduzetništvo” u osnovnom školstvu Republike Hrvatske. Istraživački izvještaj. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja. [http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/%28getAttachment%29/2815170B680F82FEC125741A004F96F0/\\$File/NOTE7D6JZ6.pdf](http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/%28getAttachment%29/2815170B680F82FEC125741A004F96F0/$File/NOTE7D6JZ6.pdf) (Sačuvano 5. 12. 2008.)
5. Mapping of teachers preparation for entrepreneurship education, Final Report, 22 August 2011. (pripremila A. Curth)http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2011/mapping_en.pdf (Sačuvano 8. 11. 2011.)
6. Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2008). Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, Zagreb
7. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 december 2006 on Key Competences for Lifelong Learning (2006), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF> (Sačuvano 5. 1. 2012./)
8. Seikkula-Leino, J., Ruskovaara, E., Ikävalko, M., Mattila, J.& Rytkölä, T. (2009). Teachers as learners promoting entrepreneurship education. Paper presented at The 20th Biannual NFF Conference “Business as Usual”, Turku/Åbo, Finland, August, 19-21, 2009. Dostupno na http://developmentcentre.lut.fi/files/muut/NFF_2009.pdf (Sačuvano 19. 9. 2011.)
9. Towards Entrepreneurial Culture for the Twenty-first Century, ILO i UNESCO, 2006.
10. Van Dam, K., Schipper, M. & Runhaar, P. (2009), Developing a competency-based framework for teachers’ entrepreneurial behavior. *Teaching and Teacher Education (2009): 1-7*.